

ISLAM u nastavi

ISHAK aLešević

Njemačko društvo davnije je spoznalo da je najmoćniji integrativni faktor za očuvanje primarnih i sekundarnih grupa, te države u cjelini nego religija. Ona je ne samo društveni cement koji veže i moralizator od jedinke do društva. Stoga je, jedna od osnovnih briga države i društva da školski sistem osnovnog i srednjeg obrazovanja kao obavezan predmet u nastavi ima nastavu religije (Religionsunterricht).

Jedan duži period religija je u školama bila identična sa crkvenim katekizmom koji je predavan u crkvenim prostorima. Obrazovanje je bilo ne samo spoznaja vjerskoga nauka nego i odgoj za vjeru i praktičnu religioznost. Duh elegantne podjele između evangelista i katolika je prisutan, a nastavu drže svećenici i laicizirani teolozi. Društvo je uglavnom mononacionalno - njemačko, sa neznatnim brojem stranaca. Ne osjeća se potreba za osvrtnjem na druge etničke i vjerske skupine.

Nakon ovoga dolazi period koji označava priznanje Nijemaca da više nisu sami. Među njima je značajan broj doseljenih stranaca (Ausländer), koje popularno nazivaju "gostujućim radnicima" (Gästarbeiter), koji se ovisno od sredina od 1-2 procenta penju na po 20 procenata zastupljenosti u pojedinim gradovima rudarstva i teške industrije. Sami, pak, muslimani, u ukupnom stanovništvu Njemačke uzimaju učešće od 2,5 procenata, sa tendencijom daljnjeg rasta.¹ Oni sve manje osjećaju da su u ovoj zemlji samo zakratko, privremeno, kao u gostima. Oni se sa svojom kulturom i religijom žele posve zadržati na ovome tlu.

Na sinodu katoličkih teologa i pedagoga u Würzburgu 1974.² zaključeno je da je nastava religije osnovno pravo otvorene škole i pluralističkog društva. Ona je istovremeno put za upoznavanje sa religijama i različitim svjetonazorima, kao i sa nosiocima različitih religijskih i drugih vrijednosti - živom religijom ljudi iz neposredne dru-

štvene stvarnosti. Ovo su izazovi, ali i šansa za Crkvu i religioznost. Istovremeno, tu su i nova materija, i brojna otvorena pitanja, i nove metode u radu angažiranih teologa i pedagoga.

Religija u nastavi, se ne svodi više samo na protestantsko i katoličko kršćanstvo, i samo ovlaš dodirnete druge religije. Jedan predmet u školi koji je doskora bio skoro isključivo kazivanje kršćana o kršćanstvu, ustupa prostor, u značajnom obimu, pripadnicima ponajprije velikih svjetskih religija, konfesija i učenja, kao i malim religijskim zajednicama.

Na početku radne knjige za nastavnike religije, za predavanje djeci od 6 i 7 godina, stoji: "Ovo je moja prva knjiga iz religije. Na satovima religije mi ćemo učiti o Bogu i o Isusu; o Bogu i čovjeku; o Isusu i čovjeku; o sebi samima. Mi ćemo slušati priče iz Biblije, ali i druge priče. Mi ćemo govoriti o drugima. Mi gledamo naše slike, mi slušamo, mi slikamo, mi se igramo, mi pjevamo."³ (a već u

sljedećem nastavničkom priručniku za osnovce 3. i 4. razreda stoji i poglavlje o ratu i o miru, o Izraelcima, potom o drugim vjerama: židovstvu, hinduizmu, budizmu, i dosta informativno o islamu, o kelimej-šehadetu - osnovnoj formuli muslimana kao pripadnika koji priznaju čist monoteizam i poslanstvo Muhammedovo, a.s., koji je uz to čovjek i poslanik poput Abrahama, Mojsija, Isusa, potom, o ostalim od pet stubova islama. Opisujući Kabu u Mekki autor piše da tamo crni kamen još uvijek počiva dok je štovane kršćanske slike Poslanik uništio, misleći na sliku Djevice Marije i maloga Isusa, a zapravo ih je sam Muhammed, a.s., rukama svojim zaštitio i sačuvao.⁴

U istom priručniku začinju se i problemska pitanja: Zašto smo drugačiji, a zajedno živimo i kršćani smo? Obrazlažu se i nebitne razlike između protestanata i katolika uz ponuđenu šemu na kojoj je prikazan u jednoj pravoj liniji zajednički život na temeljima Novog zavjeta, te Luther 1517. i njegove reforme, te razdvajanja, da bi se shema završila u ekumenskom saživljavanju crkava i kršćana, i da će se ubuduće ponovno svi naći zajedno.⁵

Karakteristično je da ovaj period u kojem se u nastavi otvaraju pristupi i drugim vjerama, u vjerskim zajednicama, također se pojačano potencira zajedništvo kršćanskih crkava i vjernika, kao odgovor na povećanu prisutnost nekršćana i njihovih učenja.

Uvođenje islamske vjeronauke u njemačke škole

Jedan nov period začinje se sa 1981. godinom kada Pokrajinska vlada za Sjevernoranjsku oblast (NRW) uvodi jedan pilot-projekat za islamsku nastavu religije. Ovaj je projekat Islamska zajednica u Njemačkoj oduševljeno prihvatila, dok su škole zauzele rezerviran stav. Ipak, ovo je dovoljan dokaz da islam i muslimani postepeno osvajaju sve više društvenog prostora i prava, a što se ostvaruje kako pozivanjem na zakonsku regulativu u smislu stvaranja mogućnosti da se islamski život može nesmetano, u svoj punoći živjeti. S druge strane, vrlo je značajno napomenuti snažan trend reislamizacije koji je pokrenut sedamdesetih godina, i prema kojem Nijemci nisu ostali pasivni. Uz ovo, pristigla je generacija muslimana rođenih od roditelja stranaca, koji osim gole egzistencije, od društva traže i zadovoljenje i intelektualnih, kulturnih i duhovnih potreba.

Da bi se ublažili raniji propusti, te da bi se na opširniji i uz to što kvalitetniji način prezentirali sadržaji u nastavi koji se odnose na islam, urađene su "Religiozne upute za učenike islamske vjeroispovijeti" za Sjevernoranjsku oblast, u kojima se obrađuju 24 nastavne jedinice.⁶

Nov način prezentiranja gradi-va iz svjetskih religija bio je temom skupa u Goslaru 1987. godine. Naglašeno je da smisao predavanja religije u školama nije samo pedagoško, nego i šire, društveno značajno pitanje koje se tiče međureligijskog susretanja, pa je potrebno neprestano prisutni re-

ligijski pluralizam isticati kao bogatstvo i višu vrijednost. Otkloniti nepotreban i pretjeran akademizam i podstaći religijsko pitanje kao pitanje života. Samo jedan skup posvećen svjetskim religijama u nastavi, održan u Dallasu, okupio je sudionike iz 65 zemalja kako bi u mješovitim društvima pravilnim pristupom, objektivnošću i otvorenošću doprinijeli ravnoteži i stabilnosti u društvu, putem educiranja najmlađih. Glosarski skup zahtijeva da se odlučno prekine sa evropskim religijskim centralizmom. Bez ravnopravnog saučesnika sa druge strane stola nemoguće je izgraditi povjerenje. Da bi se dobila što autentičnija informacija u nastavi se moraju uvoditi ljudi iz određene religije, kao partneri u razgovoru, ljudi a koji žive tu istu religiju, a iz naše su neposredne životne okoline.

Sljedeći doprinos u boljem kvalitetu nastave o islamu ogleda se u tome da u sastavljanju neophodnih priručnika za nastavnike učestvuju i istaknuti islamski naučni autoriteti sa područja Njemačke. Jedan takav je i "Islam u nastavi"⁷ autora: Abdoldavada Falaturi - Udo Tworuschksa. "Ovdje mogu nastavnice i nastavnici steći brzu i pouzdanu orijentaciju u skoro svim, za susret sa islamom relevantnim temama, bez bavljenja pitanjima razlika unutar islama."⁸

I bez širokog i temeljitog uvida može se primijetiti u njemačkim školama zaokret sa knjiškog i suhog teoretskog ka životnom, iskustvenom. Religija se doživljava kao konkretna socijalna stvarnost. Ona počiva tu u razredu, među đacima. U nastavi za đake od prvog do četvrtog razreda, uče djecu da posve ravnopravno i sa razumi-

jevanjem shvate i podrže onoga ko nije iste vjere kao oni. Nastavnik izlaže gradivo o pet stupova islama i u razred uvodi grupu turske i arapske djece koja uzimaju abdest, određuju pravac Kible, prostiru sedžade i klanjaju, uče sure i dove. U jednom drugom primjeru postavlja se u razredu slika Kabe u Mekki i dječak izlaže o obredima hadža. Uporedo idu i problemske teme, i to principom personalizacije. Pokušava se ući u poteškoće muslimanske porodice koja hoće da živi islamski. Koje su predrasude, ali i znatiželje, pa i ohrabrenja okoline. Ovo je živopisno dato kroz film za nastavu religija, Wenera Hausamanna "Nazmijina mahrama" ("Nazmijes Kopftuch"). Nazmija je razredna koleginica. Ona priča o sebi, vjeri, vjerskim dužnostima i obavezama muslimana, o običajima. Isti autor u nastavu unosi i drugi projekat, a to je pravljenje izložbe u školskom holu čiji cilj je izravno susretanje sa islamom i muslimanima. Tu je i info-stand sa slikama i posterima, vjerske knjige, karta svijeta i u njoj unesene posebnom bojom označene zone sa muslimanskom većinom; tu su i prigodne pjesme, citati. Većina je uključena u ovaj posao koji se pedagoški nazvao "Steći iskustva kroz život", a sama izložba i detalji vezani uz nju: "Mi pravimo izložbu o temi: Upoznati i razumjeti Gilšu." Također u okviru pomoći nastavnicima za religiju o islamskim temama, dobar učinak pokazala je i brošura "Isus i Muhammed". Ovaj puta to je nastavni model u vidu tekstualnog sadržaja, sa dosta pjesama i zanimljivih slika. Kako su danas razredi u njemačkim školama mješovitog vjerskog i nacionalnog sastava, to se nakon pređenog gradiva, dje-

ca okupe oko tri grupe tema koje se daju vezati jedna uz drugu: Prvu temu čini: crkva i džamija; druga je: Isus i Muhammed; i treća tema je: Božić i Bajram. Vrlo brzo djeca uočavaju kako je puno više toga što je zajedničko i blisko jedno drugome, negoli onoga što je razlika među ljudima i njihovim vjerama i kulturama. Ovome se kod bolje opremljenih škola daje nadodati i ono što se zove: vidjeti, čuti, okusiti, a to je filmom, slikom, maketom dočaraju zgrade: crkva, džamija, kapela, turbe ili pak da se puštanjem sa megnetofonske vrpce zvuka zvona i ezana uho navikama i na nove dotada neslušane glasovne zvuke poziva na molitvu. U školskim kuhinjama djevojčice i dječaci spremaju božićna i bajramska jela. Strogo se pazi što smiju jesti jevrejska i muslimanska djeca, a što ne smiju, i međusobno se časte, i zajedno proslavljaju, a svako na svoj način.

Na srodan način u "Juliji i Ibahimu", gdje se susreću dvoje djece iz trećeg razreda osnovne škole i pričaju, u osam poglavlja u svojim vjerskim iskustvima, o načinu kako njihove porodice doživljavaju vjeru i kako je upražnjavaju, o osnovnim elementima i bitnim odrednicama svojih vjera. Poglavlja u ovoj knjižici su: Crkveni prostor i džamija; Petak i nedelja; Isus i Muhammed; Biblija i Kur'an; Religijski praznici, Konfirmacija i sunećenje; Tema o hljebu; Spoznaja; O "pet stupova"; molitve; simboli.⁹

Za viši uzrast od 10 do "12 godina starosti, a to je 5-7 razreda škole, J. Lähnemann preporučuje drugi dio Didaktike za predavanja o svjetskim religijama, a bazirano kao teološko-didaktički priručnik za predavanja u školama, ali i na

fakultetima i u vjerskim zajednicama. Ovo je period u kojem djeca neobično brzo i temeljito uče i pamte, a imaju i izrazit osjećaj za vrijeme u kojem su i prostor koji nastanjuju i kojih ih okružuje. Ovom didaktičkom priručniku može se pridodati i izvrsno djelo obimnog sadržaja u dva toma od kojih je prvi posvećen jevrejstvu i islamu, autora U.R.M. Tworuschka: "Nastavna knjiga stranih religija" gdje se kroz: historiju religije, epizode, i legende, daje impulsa i znatiželji kod djece iznad deset godina starosti. Islam je ne samo "religija u komšiluku" ("Religion in der Nachbarschaft"), nego i religija o kojoj se moraju steći i detaljnija saznanja i iskustva u saobraćanju u stvarnosti. Dakle, steći jedan sveobuhvatan utisak o islamu. Osim ovoga, saznati šta džamija kazuje o islamu, o kršćanstvu, kako se muslimani osjećaju u njemačkoj sredini. Dalje se radi na spajanju pojmova: o crkvi i džamiji, Isusu i Muhammedu, i sl.

Cilj je u ovim godinama ne samo grundiranje pojmova nego i postavljanje pitanja o suštinama. Šta su to: krštenje, Betlehem, Hidžra, Mekka, Medina, praznici i njihova svrha i značaj.

Dakle, u ovim godinama više učenja, ali i razumijevanja pojmova i njihovo dovođenje u ravan stvarnosti na način izazivanja pitanja i traženja odgovora na njih i u školi i izvan nje u porodici i vjerskim zajednicama. ¹⁰ Podsticajno gradivo u ovom pogledu čini nastavni projekat G. Lindersa sa praktičnu nastavu religije u kojem on uvodi W.Hausmannov rad "Šta kazuje Ibrahim o poslaniku Muhammedu?". Ovo je po srodnim modelima o "Poslaniku Eliji", kao i "Ja vjerujem". Ovdje do

izražaja dolazi princip personalizacije, po kojem se uočava sljedeće: - Saznajemo da poslanici nisu predskazivači nego zagarovači učenja; - Šta će o poslaniku Muhammedu reći Ibrahim? (Kakva i kolika su njegova znanja, i kako on to predstavlja?) Potom, Ibrahim je musliman (na njega se odnose pet temelja islama). Mi živimo život zajedno sa muslimanima. Šta možemo mi o svojoj vjeri pričekati?¹¹

Zajednički sadržaj triju religija

Nadalje se djeca podstiču da surađuju i obogaćuju se međusobno što slobodnijim i otvorenim pristupom onim područjima koja su za sve religije zajednička i gdje se ljudi najbolje razumijevaju i osjećaju. Veliki je korak u ovom pogledu učinjen kada su u pripremi rada "Religiozne upute za učenike islamske vjeroispovijesti" posve ravnopravno sudjelovali i dali doprinosa pet turskih nastavnica i nastavnika, da'va islamska teologa, dva naučnika iz oblasti nauke o religiji, kao savjetnici, i dva kršćanska religijska pedagoga (Vidjeti: fusnota 6). Materijal za 24 nastavne jedinice dat je sasvim objektivno i korektno.

Na srodan način moći će se predstaviti i zajednički sadržaji triju religija: judaizam, kršćanstvo i islam. Nastavnici podstiču da se ovaj duh međusobnog priznavanja, poštivanja i ravnopravnosti primijeni i u razredu. Naprimjer: "Allah je Tvorac svijeta i ljudi". Tu su zajedno: Bog - Čovjek - Svijet. Izvući citate iz Biblije, Talmuda i Kur'ana, i analizirati i upoređivati sadržaje o ovim temama. Dovedi do spoznaje o vjeri u Stvoritelja i

našoj odgovornosti za čovjeka, sebe same i svijet u kojemu smo.

Nivo saradnje i pozornosti za ove teme vrlo je visok i dobro ga je izlagati.

Autor Johannes Lahneman donosi za 5. i 6. razred shemu pod nazivom: "Allah Tvorac svijeta i ljudi". Najprije su to intencije, to jest šta se želi nastavnom jedinicom postići kod učenika pa se kaže: Da Allah stvara sa najboljim osobinama i sa najvećom ljepotom. Ovo se treba učiti i prepoznati. Allah se čovjeku javlja posredstvom Njegove riječi - Kur'ana na osnovu kojega se nastavlja i podstiče stvaranje. Svijet i život su čudesno veličanstveni. Čovjek je djelo Božije. Bog svijetom vlada i upravlja. Na osnovu ovoga dovode se u vezu ljudska saznanja i iskustva. Sve ono što se uči iz knjige, gleda posredstvom televizijskog medija: Zemlja, čovjek, biljke, životinje; zagledanost u vlastiti vrst i odlazak u šumu; ljubav prema ovome. S druge strane, pogled je uprt u Kur'an: Stvaranje svemira i Zemlje; voda, bilje, životinje; pad čovjekov i čovjek kao Božiji zastupnik na Zemlji - Allahov halifa. Na kraju, pošto je uspostavljen kontakt Božije Objave i iskustva i stečenih znanja, određuju se i moguće teme na koje djeci mogu pisati i/ili govoriti: Uzvišeni Allah - Začetnik i Održavatelj svijeta i života; Dobri Allahov dar - Svijet: njegova ugroženost i briga za očuvanjem; Mi težimo čovjeku u lijepom, skladnom obliku i čovjeku kao praktičnom biću - Čovjek - Allahov halifa.¹²

J. Lahnemann na kraju predstavlja tri projekta koji se dovoljno ne primjenjuju u nastavi religije, ali koji u dovoljno jakoj mjeri ocr-

tavaju stanje društvene stvarnosti, i puteve za veće povezivanje, više povjerenja i za razbijanje predrasuda. Naime, na trećem nürnbergskom forumu o temi: "Svjetske religije i odgoj za mir" predstavljen je božićni igrokaz koji je jedan njemački nastavnik oduševljen devetnaestom surom Kur'ana, surom "Merjem", u kojoj se majka Isusova tako iskreno i toplo predstavlja, da mu je ova sura bila podlogom za predstavu u kojoj su igrala i njemačka i turska djeca zajedno. Iako Isus za muslimane nije "Sin", nego Božiji poslanik, "Riječ Božija", on je duboko štovani i priznanje njega kao i drugih poslanika čini srž islamskoga vjerovanja. S druge strane, prihvaćanje kur'anskog kazivanja kao autentičnog kazivanja o temi o Isusu i Mariji, daljnji je dokaz saradnje među vjerama i narodima. Na istoj osnovi, po suri "Merjem" nastala je i igra: "Merjem pod palmom"¹³

Veliki gradovi Njemačke posjećuju u svojim pojedinim dijelovima i kod određenih slojeva, sjecišta između ostalih i netrpeljivosti prema strancima. Njemačko se društvo i putem škole nastoji riješiti svojih slabosti, ili ih pak ublažiti i staviti pod kontrolu. Schreiner razvija model protiv rasizma i netrpeljivosti spram stanaca. Susret kultura u školi urađen je na način zatvorenog cirkulirajućeg kruga koji ide ovako: Upoznati se - Razumjeti se - Poštovati se - Jedan od drugoga učiti - Jedan drugoga štititi.¹⁴ Ovdje je cilj "promjena perspektive" (J. Lahnemann), ulazi se u drugu kulturu, u ulogu drugoga, nastoji se na drugačiji način shvaćati. Postiže se ravnoteža i jednakost jer djeca stranaca prelaze iz

objekta u subjekat, a nebitne razlike postaju naprosto smiješne, kao što se to vidi na primjeru sa šminkanjem djece u razredu. Ovaj se projekat izvodi u sredinama gdje je zastupljenost stranaca znatna a napetosti, sa mogućnošću konflikta prisutne. Igra se zove: "Niko nas ne prepoznaje!" I zaista, našminkana djeca stanu poredana ispred fotografskog aparata i fotografiraju se, a potom, ova fotografija služi u škodi i kod kuće za kviz u kojem je zadatak pogoditi: Ko je od djece "stranac" a ko je "domaći"!

Ka religijskom pluralizmu

Posebno uspješno dade se na primjeru Nuhove lađe izvesti potreba međusobne suradnje i upućenosti jednih na druge kao što je to prikazano u Kürzdörferovom projektu "Das Projekt Arche in Kiel". Isti lajtmotiv može poslužiti i po osnovu da su posadu i putnike sačinjavali različiti ljudi, ali sa vjerom u Boga, pa potom biljke i životinje, što upućuje na prožimanje u totalitetu. Sve zajedno smješteno je u krhkom i uskom prostoru što ukazuje na stalne izazove i nesigurnost u prostoru na Zemlji na kojoj se bivstvuje.

Otvaranje vrata škole za:

- više islama u školi, tj. obimniji sadržaj lekcija;
- veći broj pitanja koja se u izlaganjima predstavljaju i obrađuju; kao i
- veći nivo objektivnosti, odnosno kvalitetniji pristup islamu.

Od osamdesetih godina naovamo sasvim je u teoriji, i u praksi nastave iz religije, geografije, historije i etike, evidentan napredak.

Više je faktora koji ovo podstiču i razvijaju, a najvažniji su: Dobre namjere i iskrene želje otvorenog društva i otvorena škola, i na ovom putu suradnja i podrška svih međusobno počevši od državnih i društvenih struktura, vjerskih zajednica međusobno, do pojedinaca u naučnim ustanovama i onih neposredno angažiranih u odgojno-obrazovnom procesu.

Iako im nedostaje uredna i redovita vjerska praksa, kod Nijemaca se osjeća da oni iskreno vjeruju u kulturu i u vrijednost religije, i oni tako i čine. Posve su svjesni, da su zahvaljujući kršćanstvu, napuštajući idolatriju i primitivne kultove, iz barbarizma prešli u kulturu i civiliziranost, i da se na ovom backgroundu i dalje razvijaju. Vrijednost religiji pripisuju u utemeljenju etike i moralnosti, na koju se svagda i uvijek mogu vraćati i u njoj tražiti oslonca u krizama i izlascima iz njih. Dakle, religija tretirana kao dobro po čovjeka, zajednicu i društvo, to je ona osnova na kojoj se baziraju pogledi na nju. Ovim se opire onoj društvenoj patologiji koja u svim, pa i u zapadnoevropskim društvima prijati da upotrijebi religiju kao instrumenat ideologije u kojem cilju ona svoju vjeru, ritual i etiku treba podrediti nižim vrijednostima" da bi postala mješavinom praznovjerja i nauke, ekonomije i lahkovjernosti, politike i nacionalne megalomanije." (B. Malinowski) Nijemci, čak i kad ne prihvaćaju dogme, rituale i njenu praksu, priznaju je kao neophodnu osnovu društva.

Jedan evropski evropocentrizam religije, postupno ustupa mjesto religijskom pluralizmu, priznajući velike religije svijeta kao kolijevke kultura i civilizacija. Na

redu su posve nova definiranja islama. Jedan kratak, ali sadržajno veoma značajan rad jeste: "Definicija islama" Vjerske zajednice islama u Hessenu, GIH.¹⁵ Ovdje se u zaključku kaže, kako se veoma dugo islam prepoznaje po određenjima koja su mu utisnuta kao vrhovne njegove vrijednosti kao što su "fundamentalizam, zabrana alkohola, zabrana svinjetine i mahrama na glavi", što je opasna redukcija njegovih vrijednosti pa se i ne primjećuje pogled na Boga, čovjeka i njegovu ulogu, moralne vrijednosti, visoku spiritualnost, kulturu i civilizaciju, kao i neosporni utjecaji na umjetnost i nauku. Hoće se ispraviti krive interpretacije, krivi i zlonamjerni pogledi na islam, kako se muslimanska djeca ne bi osjećala nakon izlaganja svojih nastavnika pogođena i potištena, sa osjećanjem i uvjerenjem, da je privilegija biti nemuslimanom.¹⁶

Zadaća je teksta bila utjecati na udžbenike i nastavnike, pa je rad upućen Ministarstvu za kulturu oblasti Hessen, a kao pomoć u nastavi religije. Između više određenja zanimljiva su ona iz Šerijata gdje se govori o propisima vezanim za državu i propisima koji se tiču individualne odgovornosti spram islama. Muslimani će poštovati i ustav i zakone, ali i insistirati na svojim pravima u državi u kojoj, kako se kaže, nema favoriziranja jednih nad drugima, niti miješanja u kompetencije države od strane vjere, kao niti upliva države na vjeru i njene organizacije i ustanove.¹⁷

Poštivanje ustava, zakona i poretka. Nastavnicima se nalažu definicije iz ahlaka u područjima: islamska socijalna etika; islamska seksualna etika, islamska privredna i finansijska etika; etika rada i

radnih odnosa; i islamska etika ljudskih prava. Dalje se ova religija mira zalaže za suzbijanje ekstremizma.

Ovako, ponukani zadaćom da se ispravno predstave u svijetu u kojem se nalaze, i u kojem se već rađaju treća i četvrta generacija doseljenih muslimana, sami muslimani uče o sebi samima, same sebe poučavaju, ali i druge koji ih okružuju, i brojniji su, ali i veoma zainteresirani za svijet islama.

Paralelno se odvija i jedan kritički pristup. Jedan obiman projekt, obuhvatio je cio udžbenički materijal za period 1979.-1988. godine gdje se prišlo detaljnoj stručnoj analizi na temeljima Kur'ana, Hadisa i sunneta, kao i oslonca na autoritete uvaženih profesora sa univerziteta Al-Azhar u Kairu. Udžbenici koji su analizirani ticali su se knjiga historije, sa temom islama, knjiga geografije, te evengelističkih i katoličkih udžbenika i nastavnih knjiga. Rezultati su prezentirani na preko 1200 stranica teksta.¹⁸

Grada je podsticajna da se islam i muslimane vidi na drugačiji, originalan način, te da se istakne njegova suština velike religije svijeta koja na najiskreniji način moralizira, veže za uzvišene ciljeve, sretno spaja ovosvjetsko i onosvjetsko i daje višu vrijednost čovjeku, svijetu i životu uopće.

Primjer i iskustva pedagoga daju jednu optimističku viziju realizacije ideje koju je izvršni Murad Hofman u knjizi Islam kao alternativa izrekao: "Najbolje je da Zapad počne razumijevati islam, a i islam Zapad, to bi bilo najlakše!"

Ovim neophodnim putom, koji nije tako lagahan, ali je uzvišeno velik, krenula je njemačka škola.

U Mannheimu, 18. zu-l-kadea, 1420./23. februara 2000.

Fusnote

1 Vidjeti u: Religionen der Welt, Monika u. Udo Tworuschka, München, 1996. Poglavlje: Islam. Str. 233.

Daljnji podaci kazuju da u Njemačkoj danas živi dva miliona muslimana i da od ove mase najbrojniju skupinu čine muslimani iz Turske 90 procenata.

2 Der Religionsunterricht in der Schule. Ein Beschluss der Gemeinsamen Synode der der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland. Publiciran dokumenat u svesci: Synodenbeschlüsse 4., M. Plate, 1975.

Citirano prema knjizi: Naturwissenschaft und Technik im Religionsunterricht, Angel, Hans-Ferdinand, Frankfurt, 1988. Str.17.

3 Arbeitsbuch: Religion. 1/2. für die Evangelische Religionslehre im 1. u. 1. Schuljahr. A.B. Verlag, Düsseldorf, 1974. Str. 2.

4 Vidjeti kod Ezrakija, Ahbar Mekka, s. 113. i u, Muhammed, a.s. - Život, Muhamed Hamidullah, El-Kalem, Sarajevo, 1990., str. 222.

5 Arbeitsbuch: Religion. 3/4 für die Evangelische Religionslehre im 3. u 4. Schuljahr. A.B. Verlag, Düsseldorf, 1974.

6 Religiöse Unterweisung für Schüler islamischen Glaubens. 24 Unterrichtseinheiten für die Grundshule. Soest, 1984.

7 Der Islam im Unterricht (Beiträge zur interkulturellen Erziehung in Europa) - Grundwissen über den Islam, Abdoldjavad Falaturi - Udo Tworuschka. Braunschwig, 1996.

8 Citirano prema: Islam im Unterricht - Deutschland (Schwerpunkt: Grundschule und Sekundarstufe I.

9 U vezi sa predstavljanjem islama u nastavi za djecu od 6-10 godina starosti, općenito vidjeti kod: J. Lähnemann: Islam im Unterricht-Deutschland, Schwerpunkt: Grundschule und Sekundarstufe I. str. 250-258.

Detaljno u sljedećim djelima: J.-H. Aschilles /J. Lähnemann/C.Siedschlag:

Essentials des Unterrichts über Weltreligionen. In: M. Kwiran/H. Schultze (Hg): Bildungsinhalt: Weltreligionen. Münster 88. B.R.: Religion im 3. Schuljahr. Zürich, 1980.

Religiöse Unterweisung für Schüler islamischen Glaubens, Soest '84. A. Falatturi/U.Tworuschka: Der Islam im Unterricht. Beiträge zur interkulturellen Erziehung in Europa. Braunschweig, 1996. J.L.: Muhammed, Mekka und die 5 Säulen. Ev. Erzieher 5/1994. W. Haussmann: Erfahrungsräume schaffen. Projekt "Muslimen begegnen". In: Unterrichten/Erziehen 5/1995.

G.Jörgensen: Jesus und Mohamed, Unterrichtsmodelle mit Texten, Liedern, Bildern für den Religionsunterricht, (Kaufmann), 1993.

G. Schwickart: Julija und Ibrahim. (Christen und Muslime lernen einander kennen. Mit Illustrationen von Gretje Witt) Düssel.'95.

10 J. Lähnemann; Islam im Unterricht - Deutschland. /Schwer.

11 Isto, na str. 259-260.

12 Isto, "Allah schuf die Welt und die Menschen" Shema: UE 3, Klassen 5/6. Str. 261.

13 K. Riggermann: Mirjam unter der Palme - ein Weihnachtsspiel nah der 19. Sure des Koran. München, 1989.

14 M. Schreiner: Unterrichtsmodelle gegen Rassismus/Ausländer feindlichkeit. Hamburg, 1995.

15 Definition des Islam, Der Glaubensgemeinschaft des Islam in Hessen, GIH, April, 1997.

16 Isto. Pogledati cio sadržaj zaključka, sa 18. strane.

17 Vidjeti u "50 Jahre Grundgesetz und die Muslime", Ibrahim Gavdar, Al-Islam, Zeitschrift von Muslimen in Deutschland, 1999. Nr. 5., i dalje u Al-Islam, 1999 Nr.6. Autor, L.C. s pravom se pita da li samo vjera u sebi samome i u krugu porodice i džamije, ili i izvan ovolga, u društvu, kao izraz slobode u vjeri i savjesti.

Ustav daje široke mogućnosti. Vidjeti: Čl. 4/I, 3/III, 33/III, 136/I, IV, 137/I, 140.

18 Vidjeti u: A.Falaturi - U. Tworuschka, Der Islam im Unterricht, Beiträge zur interkulturellen Erziehung in Europa.'96.